

Har vi plass for produksjon av mere mat i Norge?

Av Ottar Fjærvoll

De grunnleggende kjensgjerningene

De som er gamle nok til det, har opplevd to grunnleggende forhold:

1. Under krig eller avsperring kan vi i lengden ikke brødfø oss selv. Jordbrukets produksjonsevne vil i slike situasjoner skrumpe inn og etter hvert nærmest gå i stå pga. stor mangel på alle slags produksjonsmidler.
2. Fra mellomkrigstiden hadde vi med oss den erfaring at dersom alle bønder kastet seg over produksjon av husdyrprodukter, ville produksjonen bli større enn det vårt hjemme-marked hadde bruk for å kunne omsette.

Med dette som bakgrunn var det naturlig etter krigen å legge opp en ekspansiv landbrukspolitikk. Psykologisk lå forholdene også vel tilrette for å starte opp det vi har kalt kanaliseringspolitikken. Det var enighet nok – og lojalitet nok – til å kanalisere melk og kjøttproduksjonen til våre vanskelige produksjonsområder der topografi, klima og gårdsstørrelse satte effektive stengsler for andre produksjoner. Det frigjorde samtidig arealer for en større kornproduksjon i våre beste jordbruksstrøk.

I ettertid er jeg fortsatt av den oppfatning at både ekspansjons- og kanaliseringspolitikken var riktige og viktige tiltak i god overensstemmelse med de grunnleggende kjensgjerninger vårt jordbruk virker under og som våre politikere må handle ut fra.

Jeg er ikke fullt så imponert over den måten vi gjennomførte denne politikken på. Det skal jeg komme tilbake til. La

meg bare her og nå slå fast at kanaliseringspolitikken representerer et *handslag* fra våre *bedre* til våre *vanskeligere* jordbruksområder. Den startet mens vi ennå høstet korn med *selvbinder*. Få var ved starten klar over hvor mange årsverk som ville forlate kornområdene med kua, og hvor få årsverk det ville bli igjen med dagens korndyrkingsteknikk.

Med utgangspunkt i produksjonsutviklingen i jordbruket og det generelle økonomiske klima som rådde i 1960-årene, la Regjeringen på 1970-tallet fram viktige Stortingsmeldinger om *ernærings-* og *landbrukspolitikken* fram mot 1990. Regjeringen satte opp presise produksjonsmål som i all hovedsak fikk Stortingets tilslutning. I ernæringsmeldingen heter det m.a.: «*I første rekke av hensyn til bosettingsstrukturen og ønsket om å redusere omstillingene, men også av hensyn til de usikre forhold på verdensmarkedet for mat, mener Regjeringen at en bør ta sikte på en større produksjon av landbruksvarer i Norge.*»

St.meld. nr. 14 fulgte opp med disse målsettingene: «Det er jordbrukets oppgave å dekke vårt eget behov for melk, melkeprodukter, kjøtt, egg, poteter og grove lagringsgrønnsaker.»

Hovedmålsettingen var å heve selvforsyningsgraden for norsk produserte varer basert på norsk fôr fra 33,4% til 44,3% i 1990 m.a. Vi skulle øke kornarealene fra 3 mill. dekar til 3,6 mill. dekar og brødkornarealet fra 200 000 dekar til 350 000 dekar i 1990. Samtidig skulle vårt jordbruksareal i drift ved nydyrking

økes fra 9 mill. dekar til 10 mill. dekar og kraftfôrforbruket i husdyrproduksjonen på grovfôrgrunnlag skulle minskes til 30–35%. Synkingen i melkeproduksjonen på Østlandets flatbygder skulle stanses.

Etter mitt beste skjønn var dette gode og realistiske mål for jordbruket vårt. Men vi gjør selvfølgelig klokt i å legge oss på minnet at gode, realistiske mål de oppfylles ikke av seg selv – selv om de er framsatt i Stortingsmeldinger som får Stortingets tilslutning.

1960- og 1970-årene var en sterk vekstperiode i jordbruket vårt på de fleste felter og i store distrikter. Produksjon og inntekter vokste. Nydyrkingen var stor. Det ble bygd mange nye og langt bedre driftsbygninger, særlig i grovfôrområdene. Etter Stortingsvedtaket av 1/12-1975 om opptrapping av overføringene til jordbruket, skjøt også lenge utsatt vedlikehold og ombygging av våningshus på gårdsbruk ny fart.

Sammen med nye sosiale ordninger la dette grunnlaget for et bedre og rikere liv på svært mange bruk. Selv om mye av investeringene ble finansiert med lån, ble det i denne perioden ikke oppfattet hverken som risikabelt eller særlig tyngende siden inflasjon og lånerente var omtrent like store. Bonden gikk til sin gjerning med optimisme og med tro på framtida.

De nye grunnleggende kjensgjerninger

Først i 1980-årene kom omslaget. Plutselig var markedet for det ene husdyrprodukt etter det andre overfylt. Etter rekordåret 1984 snakkes det om at vi stanger i produksjonstaket for førkorn og at produksjonsmålet snart vil være nådd også for *brødkorn*. Vi har liksom møtt veggen. Fra et høgkostnadsland er det ikke store muligheter for eksport, omgitt

som vi er av et internasjonalt dumpingmarked for matvarer.

Til dette kommer at det etter hvert var blitt en nasjonal nødvendighet å bringe inflasjonen under kontroll. Det vil på sikt gagne alle. Men den uvanlig raske og sterke stigning av rentenivået – også i Statsbankene – svir for mange i utbygningssfasen særlig da på utbyggingsbruk. Optimismen er blitt borte. Jeg skal komme tilbake til om situasjonen virkelig er så *svart* som den fortoner seg for mange.

La oss først se på *hvorfor* vi havnet i dette uføret. Der er 3 hovedsaker til våre avsetningsvansker, nemlig:

- a) Sterkere vekst i avling og avdrott enn forutsatt.
- b) Mindre hjemmemarked for husdyrprodukter enn antatt.
- c) For lite styring med kraftfôrforbruket.

Den massive avlingsøkning er både praktisk og statistisk lettest å ettervise for korn. I forrige århundre lå gjennomsnittsavlingene under 200 kg/dekar, sist på 1960-tallet nådde vi opp i 300 kg/dekar. I kronåret 1984 passerte vi 400 kg/dekar. Jeg hører til dem som ikke tror at grasavlingene er blitt større i *grovfôrområdene* i de siste årene, men en bedre førkonserveringsmetode har ført til at en like stor föravling står til disposisjon fra hvert dekar. På husdyrsiden har framgangen vært meget stor. I St.meld. nr. 14 regnet en med at avdrotten pr. melkeku skulle stige til 5000 kg og deretter ligge fast. I husdyrkontrollen har vi i de senere år hatt en avdrott på ca. 5700–5800 kg melk. Dette er uttrykk for en effektivere produksjon. Totalt betyr dette at vi kan nå våre *produksjonsmål* og den forutsatte forbedring av vår selvforsyningsgrad med et lavere antall dekar korn og grovfôr enn forutsatt.

Studerer en *Ernæringsrådets* statistikk

for produksjon og forbruk av norske jordbruksprodukter, finner en på alle områder en sterk stigning i produksjon og forbruk fra krigen og fram til ca. 1980. Deretter er det stillstand eller tilbakegang i forbruk pr. individ og totalt for landet over hele linjen. Årsaken synes *dels* å være en for dårlig koordinering av subsidie- og landbrukspolitikken, slik at publikum har opplevd *unødig drastiske* hopp i enkelte matvarepriser. *Hovedårsaken* er imidlertid grensehandelen. Vi er jo blitt en nasjon på hjul. Før 1975 var våre matvarepriser lavere enn prisene i våre naboland. Siden har vi hatt en ensidig og sterk stigning i våre matvarepriser i forhold til prisene i nabolandene. Dette har i sin tur utløst ulovlig import og en grensehandel ingen kjenner dimensjoner på, men den er opplagt større enn vi innbiller oss. I fjor i april kom to landbrukstjenestemenn og jeg til Fredrikshavn for å ta fergen til Larvik. Som alle andre gikk jeg innom supermarkedet for å se hva Ola Nordmann kjøpte. Sidemannen bestilte en spekeskinke og fikk til svar: «Dessverre i dag har vi solgt 200 spekeskinker til nordmenn og vi har ikke flere.» Dette var en vanlig dag på en grensestasjon.

Paul Dahlberg skriver i en artikkel i Landbrukets årbok at forbruket av kraftfôr i storfeholdet i 1983 var 150–200 mill. f.e. høyere enn forutsatt i St.meld. nr. 14. Det betyr at avling fra ca. ½ mill. dekar korn, soya m.v. i andre land er lagt til det vi selv har produsert, mens mulighetene for eksport på lønnsom vis fortsatt ikke er tilstede. At resultatet av dette må bli avsetningsvansker i vårt eget marked, er snaut noe å undres over.

Når den virkelighet vi opplever ikke stemmer med prognoser og mål Regjeringen har fremmet og Stortinget har sluttet seg til, må kursen selvsagt justeres. Det hører med til de grunnleggende

nye kjensgjerninger at vi har markedsproblemer med de fleste husdyrprodukter. Prispress og tap på eksport fører til inntektstap som etter Budsjettmyndas beregninger for 1984, beløper seg til 621 mill. kroner.

I denne situasjon kan en selvsagt velge mellom to prinsipielt ulike justeringsmåter. Konstatere at selvforsyningsgraden har utviklet seg raskere og sterkere enn forutsatt og bremse på nydyrking, bruksutbygging etc. Eller konstatere at vi hadde større muligheter enn vi trodde, holde fast på dyrkingsprogram m.v. og undersøke om der er *realistiske muligheter for å produsere mere og omsette mere her hjemme*. Jeg er selvfølgelig klar over at påholdne finansmestre både før og nå har favorisert billige og passive løsninger. Det er imidlertid slett ikke sikkert at den *landbrukspolitikk som tjente oss så godt i 1960- og 1970-årene passer like godt for 1980- og 1990-årene*. Jeg er glad for å konstatere at en på Bondelagshold gjerne vil tenke situasjonen gjennom på nytt. I Regjeringsbygget vil en se situasjonen an.

Mulige kursjusteringer

La oss i utgangspunktet være enige om at selv med en selvforsyningsgrad på 50% fra norsk jord er vårt reelle problem at nære halvparten av det vi spiser må importeres. Avsetningsproblemene vi opplever for husdyrprodukter er bare *symptomer* som viser at vi ikke styrer produksjonsutviklingen godt nok. Skal vi produsere mere mat fra norsk jord, må produksjonen styres og ledes mot de områder der vi har underskudd. Slike områder fins. La oss kikke litt på det både på planteproduksjons- og husdyrsiden.

Vi bruker årlig ca. 1 mill. tonn kraftfôr. Av dette var vel ⅓ importert i 1984. Karbohydratene i importen kan

erstattes av norsk førkorn. Det synes også å være alminnelig enighet om at importerte proteinkomponenter kan erstattes med norsk oljefrø og norske erter. Det lavere proteininnhold dette vil gi, kan kompenseres med en større norsk silde-melprosent. Våre føreksperter er helt enige om at dette vil bli et fullgodt kraftfôr. Arealmessig kan vi øke våre *oljefrøarealer* med ca. 75 000 dekar uten å reise en fetttekstraksjonsindustri. *Ertearealene* kan økes med 300 000 dekar uten at vi kjører oss opp i vekstfølgeproblemer. Dersom vi nytter våre kanaliseringmuligheter, behøver vi ikke frykte at ertersinnblanding skal medføre overskudd av førkorn.

Både Stortingsmelding nr. 14 og Stortingsmelding nr. 81 setter målet for norsk hveteproduksjon til 150 000 tonn, eller 1/3 av vårt matmel skal være av norsk opprinnelse i 1990. Det framgår imidlertid av Kornforretningens årsmelding for 1984 at vi i det kronåret produserte 150 000 tonn og at den norskproduserte del av matmelet i 1985 forutsettes å bli hele 40%. På forespørsel opplyser forsøksleder *Sogn* i Statens Kornforretning at vi ikke vil ha problemer med bakeevnen om den norskproduserte andelen stiger til 50–60%. Kornforedleren professor *Strand* har på sin side m.a. i foredrag hevdet at det ikke er noe i veien for at norsk hvete kan utgjøre 90% av brødmellet. På kort sikt er det et spørsmål om å blande inn mere importert «hard» hvete.

Tidligere var det et problem at en enkelte år med dårlige bergingsforhold kunne få en god del *hvete av førkvalitet*. Vi forventer nå at oppdrettsfisken fram mot århundreskiftet vil trenge hvete fra ca. 80 000 dekar. Jeg vurderer da veksten i denne næringen langt forsiktigere enn det som er vanlig. Legger vi Sogns vurderinger til grunn, har vi rom for en hvete-

åker av størrelsesorden 400 000 dekar, mens utgangspunktet i Strands vurderinger vil gi minst 600 000 dekar.

Det er på sin plass å minne om de vyer den nye *genteknologien* åpner både på plante- og husdyrsiden. På noe sikt må en ha lov til å vente både tidligere vårhvete, vintersikrere høsthvete og bedre bakeevne i norsk hvete, slik at produksjonsmålene fram mot århundreskiftet kan flyttes slik professor Strand har fremholdt. Siden kornforretningen har plikt til å holde ett års forbruk på lager, vil ikke et tilfeldig godt år skape problemer.

Spørsmål om en norsk *sukkerproduksjon* er både kontroversielt og interessant. Det kan f.eks. ikke herske tvil om at utbredelsen av vatningsanlegg over flatbygdene og *pluggplanteteknikken* har gitt oss bedre dyrkingsmessige forutsetninger enn Finland. Finnene kjører sine sukkerfabrikker i ca. 100 dager på finske beter og resten av året på melasse importert fra U-land. Det har der muliggjort både en bedre betaling for betene og en langt større import fra U-land enn det vi har maktet.

Vi har lenge laget *glykose* av poteter i Norge. Glykose kan rent teknisk ikke omformes til rørsukker. Glykosen er en frihandelsvare uten toll eller avgifter. Forbruket er beskjedent, ca. 1/3 av rørsukkerforbruket.

Rørsukkeret kan også importeres uten lisens og uten toll. Den del av dette sukkeret som går til konsum (og ikke brukes av Cola-industri etc.) belegges med en særavgift som f.t. er 2,50 pr. kg. Det finnes ikke avtaler som hindrer oss i å starte sukkerbetydning og sukkerindustri som vi selv finner det formålstjenlig.

Etter mitt skjønn har vi gode dyrkingsmessige forutsetninger. På industrisiden har vi fordelene av billig energi. Industriledere i Borregaard o.a. antar at investere-

ringene i sukkerindustri i Norge kan halveres i forhold til det en tidligere regnet med om fabrikkasjonen legges til en tidligere etablert industri med spillvarme, infrastruktur og høvelig beliggenhet. En bondeeid industri vil bli dyrere å reise, men lettere å styre.

Den reelle vansken er i virkeligheten særavgiften som på det kvantum det siktes mot, 50 mill. kg eller $\frac{1}{3}$ av vårt sukkerforbruk, representerer 125 mill. kroner årlig. Jeg ville kjenne Finansdepartementet dårlig om ikke deres utgangspunkt hele tiden har vært at også norskprodusert sukker skal belegges med den samme særavgiften. Det betyr i så fall kroken på døra. Finansdepartementet greide det samme med norsk sigarproduksjon under 1. verdenskrig.

Hvorfor er en norsk sukkerproduksjon et viktig spørsmål? Sukker er et planteprodukt til human konsumpsjon. Det vil følgelig heve vår selvforsyningsgrad like sterkt som en tilsvarende heving av matmelproduksjonen. *Ernæringsmeldingen forutsetter et sukkerforbruk.* Vi vet av egen erfaring at vi har bruk for sukker både i krig og fred. Å fremstille en norsk sukkerproduksjon av den størrelsesorden det tas sikte på som produksjon av slikkerier uten ernæringsmessig og landbruksmessig betydning, hører ingen steder hjemme i virkelighetens verden. Påstanden om at sukker skal importeres fra u-land, har vi aldri oppfylt.

Samlet betyr dette at et førkornareal av størrelsesorden 600 000–800 000 dekar kan erstattes med erter, oljefrø, hvete og betet. Det betyr et bedre vekselbruk. Selv med betydelige avlingsøkninger fram mot århundreskiftet er det god plass for alt. *Vi ville fått tatt lokket av trykkokeren.*

La oss så se litt på fôr- og husdyrproduksiden. Utgangspunktet var å flytte kua fra kornområder til grovfôrområder

for å gi dem en sjanse til å satse på det de virkelig har forutsetninger for, nemlig å produsere fôr og husdyrprodukter. Har det gått slik? Utviklingen kan følges ved å se på tendensene i de 6 fylker som i sin helhet tilhører grovfôrområdet, nemlig Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og hele Nord-Norge.

	1949	1959	1969	1979
Jordbruksareal i drift i 6 fylker, mill. dekar	2,91	2,75	2,63	2,36

Reduksjon i jordbruksareal i drift i perioden er over $\frac{1}{2}$ mill. dekar eller nære 20%, mens reduksjonen i landet som helhet har vært ca. 7%. Til dette kommer at leiejord som i 1959 nærmest var et flatbygdefenomen har steget langt raskere i våre 9 vanskeligste jordbruksfylker enn i de 9 andre. I 1984 var leiejordsandelen i de vanskeligstilte fylker 25,5% med 3 fylker over 30%, mot 20,5% i våre beste jordbruksfylker. Vi vet at investeringer i driftsbygninger, grøfting og kalking er betydelig større på bruk med bare egne arealer i høve til bruk med bare leide. Det må indikere kapital slit og lavere avling på leiejord.

Samtidig er det slik at vi totalt i 1979 hadde 629 000 dekar ute av drift. Av dette var over det $\frac{1}{2}$ å finne i Hordaland + Nord-Norge. Relativt sett topper de samme fylkene listen over nedlagte bruk. Konklusjonen er må dessverre bli at fôrarealene har *minket* i grovfôrområdene dit kua er blitt flyttet.

Det er vanskeligere å følge kraftfôrforbruket på fylkesnivå, men herrerne *Wolden* og *Homb* har vist utviklingen fra 1938–39 til 1956–57 og kornforretningen her pga. dyretall og «normalforbruk» til

husdyrslag beregnet utviklingen i 1969 og 1979. Tallene er noe usikre, men bedre kan ikke skaffes. Utviklingen har vært denne:

	1938–39	1956–57	1969	1979
	tonn	tonn	tonn	tonn
Vestfold+				
Østfold	116 000	70 000	140 000	142 000
Møre +				
Nordland	36 000	59 000	156 000	146 000

I kornområdet hadde en først et skarpt fall, senere en moderat økning i kraftfôrforbruket. I grovfôrområdene er kraftfôrforbruket 4-doblet. Det ser altså ikke ut til at vi har gjort det vi hadde til hensikt å gjøre – øke grovfôrproduksjonen i grovfôrområdene. Derimot har vi øket kraftfôrforbruket meget sterkt. Kraftfôret er ikke rasjonert i Norge. Der har hittil *ikke* vært satt krav om egen forandel. Kraftfôrprisen skal forutsetningsvis være lik over hele landet. Utbetalingspriser på melk til produsentene er derimot gradert distriktsvis og betydelig høyere i grovfôr-områdene enn i kornområdene. Bytteforholdet mellom melk og kraftfôr er altså *bedre* i utkantene. Til dette kommer at vi i 1984 delte ut ca. 1,8 milliarder kroner i kraftfôrrabatt som tildeles pr. dyr, og 22 millioner i tilleggstrygd som også tildeles pr. dyr. *På kraftfôrsiden må det være tydelig at virkemidlene ikke drar mot målet.* Fôrkontrollen viser entydig at utkantområdene har en høyere kraftfôrprosent og bruker mindre grovfôr enn kornområdene. Vi har i kraftfôrordningen, tilskottsystemene og kraftfôrprisfastsettelsen mulighet for å gjøre bytteforholdet mellom husdyrproduktpris og kraftfôrpris mindre gunstige slik at det lønner seg å komplettere eget fôr, men *ikke* ensidig å øke førmengden med kraftfôr.

I Stortingsmelding nr. 81 har Budsjett-nemnda beregnet kraftfôrforbruket hos ku, geit, sau og hest i 1982 vil ca. 2800 mill. f.e. Å minke kraftfôrtilførselen ned til 30–35% som var målet, eller med 5%, er en reduksjon på 140 mill. f.e. Etter 400 f.e. pr. dekar gir dette rom for et økt engareal på ca. 350 000 dekar.

Etter mitt skjønn er situasjonen slett ikke så fastlåst og helsvart som det kan synes. I løpet av noen år kan vi redusere fôrkornarealene med ca. 600 000–800 000 dekar og øke andelene av erter, oljefrø, hvete og betet tilsvarende. Får vi samtidig justert kraftfôrordningen og bytteforholdet mellom husdyrproduktpris og kraftfôrpris, slik at kraftfôret kan bli en fôringsmessig riktig supplering av heimeavlet grovfôr, må grovfôrarealet økes med ca. 350 000 dekar.

Det betyr at fleksibiliteten både på korn- og på grovfôrsiden er meget stor. Men som vi har sett, må grovfôrandelene i utkantene økes om grovfôr der skal erstatte kraftfôr. Skal vi øke hvetearealene i områder der hvetedyrkingen er en praktisk realitet, så sterkt som herrerne Sogn og Strand har antydnet, er det neppe nok bare å ta i bruk arealer som hittil har vært brukt til fôrkorn. I denne sammenheng er det riktig å minne om at vårt jordbruksareal i drift har vært konstant 9,6 mill. dekar i 30 år tross i en nydyrking av størrelsesordenen 80 000 dekar pr. år. Konklusjonen må da bli at ønsker vi å bruke mere grovfôr i utkantene og dyrke mere hvete (og sukkerbeter) i sentrale strøk, må nydyrkingen i alle fall ikke minskes.

Det er ingen som helst tvil om at dette *kan* gjennomføres. Om det blir gjort, vil i hovedsak avhenge av hvordan vi som folk vurderer 3 forhold, nemlig:

- a) Den vekt vi tillegger en økt selvforsyningsgrad uttrykt ved en større pro-

duksjon av jordbruksprodukter produsert på norsk jord og av norskprodusert fôr.

- b) Den vekt vi tillegger en økt sysselsetting.
- c) Om vi synes vi har råd til å gjøre dette.

Selvforsyningsgraden

Det burde ikke være noen umulig tanke å øke selvforsyningsgraden uttrykt på denne måten til 60–75% fram mot århundreskiftet. Vi lever fortsatt i en urolig verden, der «*de usikre forhold for matforsyning fra det internasjonale marked*» er en minst like fundamental realitet som for 10 år siden. Korn er et internasjonalt pressmiddel like sterkt som olje. Når vi hittil har merket lite til akkurat det, skyldes det at kornoverskuddet i sin helhet befinner seg i den vestlige verden. Men fra disse markeder kan vi – og vil vi sannsynligvis – bli avstengt i krigs- eller krisesituasjoner. På den militære side har både NATO og våre egne politiske styresmakter sett på dette som en så opplagt risiko at det er satt inn tiltak som forhåndslagring av alliert militært utstyr i Norge i fredstid. Omkostningene dreier seg om et stort antall *milliarder*.

På den sivile siden må det samme resonnement og den samme logikk uvegelig føre til et ønske om en økt selvforsyningsgrad med mat fra norsk jord. Skal våpen hjelpe i ulvetider, må både militære og sivile ha mat produsert i landet siden den vanskelig kan fraktes hit. Det koster en bagatell i forhold til det vi militært har akseptert.

Sysselsettingen

Vi har en arbeidsløshet i størrelsesorden 50 000. I Europeisk målestokk er det lite, men det er likevel svært mange flere enn vi selv synes om. Landbruksdepartemen-

tet la for en tid siden fram en Stortingsmelding som skisserte en omlegging av skogpolitikken slik at sysselsettingen i skogen kunne økes med 4000. Det er helt utmerket.

På *jordbrukssiden* legges det nå opp til å redusere nydyrkingen fra ca. 80 000 dekar først til 35 000 og så til 10 000 dekar på år. Institutt for Jordbruksøkonomi har i Memorandum nr. 105 kommet til at nydyrking av 1 dekar jord med middels steininnhold koster ca. 5000 1985-kroner. Av dette koster drensrør m.v. og entreprenør ca. 70% og eget arbeid og bruk av egne maskiner ca. 30%. Både dette og amanuensis *Aamodts* beregninger tyder på at det ligger over ett årsverk på selve dyrkingfeltet bak nydyrking av 100 dekar ny jord. Reduksjonen av nydyrkingsprogrammet til henholdsvis 35 000 – og 10 000 dekar betyr således en nedgang i arbeidsbehov (i sysselsetting) på henholdsvis 450 og 700 årsverk.

Det er dertil en erfaring både jordbruksentreprenører og bønder har gjort at 5 timers nybrottsarbeid krever 1 times verkstedsarbeid til reparasjon og vedlikehold. Økt nydyrking betyr selvsagt også økt virksomhet hos rør- og hos redskapsprodusenter, økt aktivitet på omsetnings- og transportleddene. Det er realistisk å anslå de sysselsettingsmessige ringvirkninger som like store som arbeidet på selve dyrkingfeltene. En reduksjon av nydyrkingsprogrammet til henholdsvis 35 000 og 10 000 dekar betyr da en reduksjon av sysselsettingsnivået i samfunnet på henholdsvis 900 og 1400 årsverk.

En annen følge må nødvendigvis bli at jordbruksarealet i drift blir henholdsvis 45 000 eller 70 000 dekar lavere. Landbrukstillingen 1979 viser at det gjennomsnittlig er ca. 100 dekar jordbruksareal i drift bak hvert årsverk. Sysselsettingsbe-

hovet i jordbruket blir følgelig redusert også av denne grunn med henholdsvis ca. 450 eller 700 årsverk ved den reduksjon som er innebygget i årets statsbudsjett og den som er planlagt for framtida. Redusert dyrkingsprogram betyr ikke bare redusert sysselsetting i primærnæringen. Både selve sysselsettingsnedgangen og nedgangen i produksjon vil i sin tur generere nedgang i produksjon, handel og transport i vårt øvrige næringsliv.

Totalt er jeg viss om at det er forsiktig vurdert om en sier at en reduksjon i nydyrkingen til 10 000 dekar i samfunnet vårt vil gi en redusert sysselsetting av størrelsesordenen 2000–2300 årsverk. *Illustrasjonsmessig betyr dette at mere enn 1/2 av den sysselsettingsøkning omleggingen av skogbrukspolitikken skulle føre med seg, vil gå med til å dekke den sysselsettingsreduksjon omleggingen av nydyrkingsprogrammet vil medføre.*

Vi har et marked for rørsukker i Norge. Vi har dertil like gode dyrkingsmessige forhold som de fleste av våre naboland, som alle har en nasjonal sukkerproduksjon. Det skisserte betedyrkingsprogram går ut på å erstatte 100 000 dekar fôrkornareal med 100 000 dekar plantede betes. Pluggplanting og den mekanisering det er rimelig å forvente hos oss, gjør det naturlig å anta at arbeidsbehovet på disse 100 000 dekar vil tredobles. Dertil kommer et betydelig øket sysselsettingsbehov i industri, transport og handel. Det er følgelig varsomt anslått om en sier at en norsk betedyrking og sukkerproduksjon øker vårt sysselsettingspotensial med over 1000–1200 årsverk.

Holder vi tekniske- og produksjonsmessige framskritt fram mot 1990 utenom – og det kan vi gjøre for de virker likt på begge alternativ – vil den land-

brukspolitikk det nå er lagt opp til gi snaut 2000 flere årsverk, mens et alternativ med opprettholdelse av dyrkingsprogrammet på 80 000 dekar + en norsk sukkerproduksjon av den skisserte størrelse, vil gi minst 7000 flere årsverk.

Hverken nydyrking, betedyrking eller innsats på skogsiden er helårs sysselsetting. Likevel må utviklingen kunne beskrives og uttrykkes i årsverk. Det alternative jeg har skissert vil gjøre seg gjeldende på titusener av bruk. En av følgene vil bli at færre gårdbrukere og familie-medlemmer melder seg på arbeidskontorene slik at mulighetene for å sysselsette ikke-bønder øker. Mot dårligere konjunkturer burde det være verd å ta vare på.

Bygdeutvalget har i sin flertallsinnstilling pekt på at primær- og sekundærnæringene har fått redusert – og servicenæringene har fått økt – betydning som sysselsettingsfaktor. Det er en sannhet med betydelige modifikasjoner. Blir primær, og/eller sekundærnæringene tilstrekkelig svake i et område, faller bunnen ut av et lokalsamfunn og fraflytting blir resultatet. Nord-Norge gir i så måte igjen anskuelses-undervisning.

Har vi råd til å la være?

Har vi råd til å opprettholde nydyrkingsprogrammet på 80 000 dekar pr. år og en mere markedsorientert planteproduksjon, inklusive innenlands dekning av 1/3 av vårt sukkerforbruk?

Det kan selvfølgelig produseres et stort tallmateriale på dette feltet. Mye vil til sist stå på *prioriteringer* og være avhengig av de *øyne som ser*. Jeg skal nøye meg med noen få tall. Sukkerproduksjon her hjemme forutsetter et bortfall av særavgifter på 125 mill. kroner pr. år. Et nydyrkingsprogram på 70 000 dekar mere enn det det nå tas sikte på, vil kreve ca. 100 mill. mere i statstilskott. For

statskassen vil resultatet bli 225 mill. kroner dårligere enn det vi nå sikter mot.

På den annen side forteller Kommunal- og arbeidsdepartementet meg at bare 3500 arbeidsløse koster staten og/eller arbeidsledighetstrygden ca. 225 mill. kroner. Budsjettnemnda har som tidligere nemnt – beregnet at landbrukets tap ved eksport og prispress i 1984 var 621 mill. kroner. Et mere markedsorientert dyringsprogram med mere norsk hvete, erstatning av proteinkomponentene i kraftfôret med norske erter og oljefrø og en justering av kraftfôrprisen slik at forbruket blir det som fôringsmessig er en riktig supplering av heimavlet grovfôr,

vil spare landbruket for langt større utgifter.

Min konklusjon blir følgelig at vi ikke har råd til å la være. Spørsmålet bør ikke være *om*, men *hvordan* og *når* vi kan sette igang. Vi må bryte ut av *overproduksjonssyndromet*. Vi må styre produksjonen sterkere mot det vi selv har bruk for. Vi må slutte å innbille oss selv og andre at vi ikke har bruk for det dyktige bønder produserer. I virkelighetens verden er det vel slik at noe hvete og noe sukker må vi importere og lagre. *Bønder som vil og som kan, kan vi hverken improvisere eller importere.*